

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/316977137>

Türkiye’de İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index for Provinces in Turkey)

Article · May 2017

DOI: 10.5505/pausbed.2017.99705

CITATIONS

0

READS

2,023

5 authors, including:

Ferda Esin Gülel

Pamukkale University

25 PUBLICATIONS 13 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Atalay Çağlar

Pamukkale University

42 PUBLICATIONS 158 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Sinem Guler Kangalli Uyar

Pamukkale University

45 PUBLICATIONS 26 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Oğuz Karadeniz

Pamukkale University

23 PUBLICATIONS 12 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

The Impact of the Global Financial Crisis on Regional Unemployment in Turkey [View project](#)

YÜKSEKÖĞRETİME SINAVSIZ GEÇİŞ UYGULAMASI VE YÜKSEK ÖĞRETİM SİSTEMİNDE YARATTIĞI OLUMSUZ SONUÇLAR: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ [View project](#)

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş: 04.01.2017 ✓ Accepted/Kabul: 03.03.2017

DOI: 10.5505/pausbed.2017.99705

TÜRKİYE'DE İLLERE GÖRE İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

Ferda Esin GÜLEL*, Atalay ÇAĞLAR**, Sinem Güler KANGALLI UYAR***, Oğuz KARADENİZ****

M. Ensar YEŞİLYURT*****

Özet

Ülkeler ve ülkelerdeki bölge ve illerin çeşitli kriterlere göre sınıflandırılması çok yaygındır. Üstelik bu tür karşılaştırmalar, ilgili birimlere ilişkin hedef ve planlamalarda da kullanılmaktadır. Söz konusu sınıflandırmalardan birisi de Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen ve popüler hale getirilen İnsani Kalkınmışlık Endeksi'dir. Bu endeks ülkeler için her yıl hesaplanmaktadır. Bazı ülkelerde eyaletler ve iller için de hesaplandığı da görülmektedir. Türkiye'de iller için resmi bir hesaplama yapılmamaktadır. Buna dayalı olarak bu çalışmanın amacı Türkiye'de illere göre 2013 yılı için İnsani Gelişme Endeksi'ni hesaplamaktır. Endeks hesaplaması sonucunda Türkiye'de ilk sırada Ankara son sırada ise Muş yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: *İnsani Gelişme Endeksi, İller, Endeks*

HUMAN DEVELOPMENT INDEX FOR PROVINCES IN TURKEY

Abstract

The classification of countries and regions of countries according to the various criteria are so common. Moreover, such comparisons are also used for goals and plans of the related departments. One of these classifications is the Human Development Index (HDI), which is calculated for each country every year, developed and made popular by the United Nations. The index is also calculated for states and provinces for some countries. However, there is no official calculation of the index for provinces in Turkey. Therefore, the aim of this study is to calculate the Human Development Index based on the provinces of Turkey for 2013. Obtained results indicate that Ankara ranks the first and Mus ranks the last.

Key words: *Human Development Index, Provinces, Index*

*Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: fegulel@pau.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: acaglar@pau.edu.tr

*** Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: skangalli@pau.edu.tr

**** Prof.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: oguzk@pau.edu.tr

*****Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, DENİZLİ. (Sorumlu Yazar)

e-posta: meyyurt@pau.edu.tr

1. GİRİŞ ve GENEL ÇERÇEVE

İnsani Gelişme Endeksi (*İGE*), kalkınmanın göstergesi olan ekonomik büyümeye alternatif olarak ortaya çıkmıştır (UNDP, 1990). Bu endeks, ekonomik gelişme ile insani gelişme arasında kesin bir ayırım yapmaktadır. İnsanların refah kaynaklarını arttırmada sadece gelirin değil aynı zamanda sağlık ve eğitim fırsatlarının da o ülke insanları için önemli olduğunu göstermektedir.

İGE, Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından itibaren her yıl ülkelere göre hesaplanmaktadır. Endeks eğitim, sağlık ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır. Eğitim bileşeni; ortalama okullaşma yılı ve beklenen okullaşma yılı değişkenlerini, sağlık bileşeni; beklenen yaşam süresi değişkenini, gelir bileşeni ise kişi başına gayrisafi milli hasıla (GSMH) değişkenini içermektedir.

Endeks hesaplaması, 2010 yılında düzeltme yapılarak son halini almıştır. 2010 öncesi okuryazar oranı ve okullaşma oranı değişkenlerinden hesaplanan eğitim bileşeni, 2010 sonrasında ortalama okullaşma yılı (*OOY*) ve beklenen okullaşma yılı (*BOY*) değişkenlerine göre hesaplanmaktadır. Benzer şekilde gelir bileşenindeki kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) değişkeni yerine kişi başına gayri safi yurt içi *gelir* değişkeni formüle dahil edilmiştir. Ancak Türkiye’de hesaplamalarda GSYİH kullanıldığı için bu çalışmada da hasılaya ilişkin temsilci (proxy) değişken olarak GSYİH kavramı kullanılacaktır. Bu düzeltmenin nedeni olarak okuryazar oranının artık eğitimdeki gelişme için ayırt edici bir özellik taşımaması ile okuryazar ve okullaşma oranlarının eğitimin kalitesini yansıtmaması söylenebilir (Lee ve Barro, 2001).

2015 yılı itibarıyla 188 ülke ve bölge için açıklanan İGE raporlarında Türkiye’ye ait sonuçlar da yer almaktadır. Bu tür makro sonuçlar ve değerlendirmeler, ülke genelinde doğru politikaların uygulanıp uygulanmadığı ve ülkelerin kaynak tahsisi ile ilgili tartışmalar üzerinde yararlı olmaktadır. Ayrıca ülkelerin üstün oldukları/olmadıkları yönleri yanında sahip oldukları öngörüye ilişkin de değerlendirme yapma olanağı tanımaktadır.

İGE’ye göre Türkiye’de son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların genelinin Türkiye ile diğer ülkelerin karşılaştırmasına yönelik olduğu görülmüştür. Bu makalenin amacı olan Türkiye’deki illere göre İGE hesaplamasının yapıldığı çalışmalara da rastlanılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda listelenmektedir:

Ünal (2008), İnsani Gelişme Endeksine göre Türkiye’nin bölgeleri arasındaki farklılıklarını incelemiştir. Bu amaçla Türkiye’deki bölgeler (Düzyayın 1) ve illere göre insani gelişme endeksini hesaplamış ve bu endeks değerlerine göre değerlendirmede bulunmuştur. Çalışmada Türkiye’nin batısında bulunan bölgelerin doğusunda bulunan bölgelere göre daha yüksek endeks değerine sahip olduğu, ayrıca Doğu Marmara, Ege, Batı Marmara bölgelerinin endeks değerlerine göre ilk sıralarda, Güneydoğu, Ortadoğu, Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin alt sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gürses (2009) ‘insani gelişme’ kavramını düşünsel ve felsefi açıdan irdeleyerek Türkiye’nin insani gelişme açısından uluslararası konumunu ve yıllar içinde gösterdiği performansı incelemiştir. Türkiye’nin ekonomi alanında sağladığı başarıyı bireylerinin yaşam kalitesine yansıtamadığını ifade ederek orta gelir düzeyinde bir ülke olduğu halde insani yaşam düzeyini yansıtan okuma-yazma ve okullaşma oranlarında daha alt gelir seviyesindeki ülkelere kıyasla düşük endeks değerlerine sahip olmasının dikkat çekici

olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, zorunlu eğitim süresinin beş yıldan sekiz yıla çıkarma kararını son dönemde insani gelişme alanında atılmış en cesur adım olarak nitelendirmiştir.

Demir (2006, 2011) ise insani gelişme endeksinin içeriği ve Türkiye açısından değerlendirmesini Devlet Planlama Teşkilatı ve Kalkınma Bakanlığı raporu olarak hazırlamıştır. Bu raporda İGE'nin yıllar itibariyle geçirdiği değişim ve Türkiye'nin İGE değerlerindeki gelişmelerin yanı sıra, bu gelişmelerin nedenleri ve gelecekte Türkiye İGE değerine yönelik bazı tahmin ve senaryolar yer almıştır. Türkiye'nin İGE değeri yıllar itibariyle artmış olmasına rağmen İGE sıralamasında istikrarlı bir artış gözlenemediği belirtilmiştir. Çalışmada 2003 yılı verilerine göre Türkiye'nin İGE sıralamasını yükselten değerlerin kişi başı GSYİH endeksinin olduğu, ancak, kişi başı GSYİH'daki aynı artışın bundan sonraki yıllarda İGE'ye daha az katkı yapacağı, dolayısıyla, gelecekte İGE değerinde artış yaşamak için diğer alt endekslere de önem vermek gerektiği ifade edilmiştir.

UNDP 2001 ve 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporlarında, Türkiye'nin illere göre insani gelişme eğilimleri yer almaktadır. 2001 yılındaki hesaplamalar 1997 yılı verisine göre, 2004 yılındaki hesaplamalar ise 2000 yılı verisine göre yapılmıştır.

Özpinar ve Koyuncu (2016), Birleşmiş Milletler'in ülke düzeyinde uyguladığı yöntemi izleyerek Türkiye'nin 2013 yılı verisi ile illere göre İGE'yi hesaplamış ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) değerlendirme notu olarak sunmuşlardır. Bu notta biri dünya referans değerlerine göre hesaplanan ve Türkiye'yi illere göre ülkelerle karşılaştırma imkânı sunan, diğeri Türkiye referans değerlerine göre hesaplanan ve illerin sadece Türkiye içinde karşılaştırılmasını sağlayan iki endeks elde etmişlerdir. Birinci yaklaşımda Türkiye, Birleşmiş Milletler İGE değerlerine göre yüksek insani gelişmişlik sınıfına girmektedir. İkinci yaklaşımda Türkiye'ye il bazında bakıldığında ise Türkiye'nin batısının yüksek, doğu kısmının ise orta insani gelişmişlikte olduğu görülmektedir. Türkiye ortalamasının üzerinde seyreden iller Eskişehir, Yalova, Bolu, Ankara, Karabük, Isparta ve Kocaeli olarak bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı ülkelere göre hesaplanan İGE'yi Türkiye'deki illere göre elde etmektir. Bu hesaplama göre İGE'si düşük çıkan iller, eğitim-sağlık-gelir bileşenlerine göre incelenerek bu illerin gelişmeleri yönünde bir politika uygulanabilir. Ayrıca bu çalışma, 2010 yılında İGE formülünün düzenlenmesinden sonra Türkiye'ye uygulanan ilk çalışmalardan biri olması sebebiyle önem taşımaktadır.

2. VERİ ve YÖNTEM

2.1. Endekste Yer Alan Değişkenlerin Tanımları

Sağlık endeksi, doğuştan beklenen yaşam süresi (DBYS) değişkeninden hesaplanmaktadır. Bu değişken, bir bireyin yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak tanımlanır. Bu veri iller bazında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından türetilmektedir (TÜİK, 2016).

Eğitim endeksini oluşturan birinci değişken olan OOO, 25 ve üzeri yaşta nüfusun eğitim hayatı boyunca ortalama olarak kaç yıl eğitim aldığını göstermektedir (Barro & Lee, 2010). Eğitim endeksini oluşturan ikinci değişken olan BOY ise, şu an

itibariyle bir çocuğun eğitim hayatı sonuna kadar kaç yıl eğitim alacağına beklendiğini göstermektedir. İlköğretim, ortaöğretim vb. sürelerinde yaşa özel okullaşma oranlarının toplanarak ve bu öğrencilerin mevcut eğitim sürecinin öğrencinin eğitim hayatı boyunca aynı kalacağı varsayılarak hesaplanır. Bazı durumlarda (veya ülkelerde) üniversite eğitimi dışarıda bırakılabilmektedir.

Gelir endeksinde yer alan kişi başına GSYİH değişkeni Avrupa Birliği uyum çalışmaları çerçevesinde 2001 yılından itibaren Türkiye’de illere göre hesaplanmamakta veya yayınlanmamaktadır. Ancak bu değişken yerine bazı temsilci değişkenler (proxy) kullanılabilir. Bölgesel ölçekte (İstatistiksel Bölge Sınıflandırma Sistemi –IBSS- 2, 26 bölge) tarafımızdan yapılan hesaplamalara göre kişi başına düşen gelir ile vergiler arasındaki korelasyonun yüksek olduğu¹ belirlendiğinden kişi başına tahakkuk eden vergi değişkeninin gelir alt endeksinin hesaplanmasında kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir.

2.2.Yöntem

Yukarıda bahsedilen değişkenler yardımı ile ilk olarak alt endeksler elde edilmekte ve nihai olarak İGE’ye dönüştürülmektedir. Bu nedenle İGE’nin hesaplanması için öncelikle Sağlık Endeksi (SE), Eğitim Endeksi (EE) ve Gelir Endeksi (GE) elde edilmelidir. Söz konusu serilerin endeks haline dönüştürülmesi için enk-enb yaklaşımından yararlanılmıştır.

SE: Her bir ildeki Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (DBYS) ile Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi en küçük olan ilin değeri arasındaki farkın, Doğuşta Beklenen Yaşam Süresinin en büyük olduğu ilin değeri ile Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi en küçük olan ilin değeri arasındaki farka bölünmesiyle elde edilmektedir.

$$SE = \frac{DBYS - \text{Serideki en küçük değer}}{\text{Serideki en büyük değer} - \text{Serideki en küçük değer}} \quad (1)$$

EE: Ortalama Okullaşma Yılı Endeksi (OOYE) ve Beklenen Okullaşma Yılı Endeksinin (BOYE) ortalaması alınarak elde edilmektedir.

$$EE = \frac{OOYE + BOYE}{2} \quad (2)$$

Formüldeki **OOYE**, illere göre ortalama okullaşma yılının, 25 yaş üzeri nüfusun ortalama teorik okul yılına (TOY)³ bölünmesiyle elde edilmektedir.

$$OOYE = \frac{OOY}{TOY} \quad (2.1)$$

BOYE ise illere göre beklenen okullaşma yılının, şu anda eğitim sisteminde bulunan öğrencilerin ortalama olarak alacağı eğitime (TBOY)⁴ bölünmesiyle elde edilmektedir (UNESCO, 2013).

$$BOYE = \frac{BOY}{TBOY} \quad (2.2)$$

GE: İlgili ilin kişi başına düşen hasıla – temsilcisi (proxy)- (KB GSYİH) değerinin doğal logaritması ve gelir serisinde en küçük hasılaya (KB ENKGSYİH) sahip olan ilin değerinin

¹ 2011 için 0.982 olup diğer yıllar içinde yaklaşık olarak bu düzeydedir.

² 2013 yılında SE verisindeki en küçük değer 72.1 en büyük değer ise 78.9’dur.

³ TOY Teorik Okullaşma Yılıni temsil etmektedir. 2013 yılında 25 yaş ve üzerinde olanlar için bu değer yaklaşık olarak 11 yıldır.

⁴ TBOY Teorik Beklenen Okullaşma Yılıni temsil etmektedir. 2013 yılında bu değer yaklaşık olarak 13’tür.

doğal logaritması arasındaki farkın; gelir serisinde en büyük hasılaya (*KB ENBGSYİH*) sahip olan ilin değerinin doğal logaritması ve gelir serisinde en küçük hasılaya sahip olan ilin değerinin doğal logaritması arasındaki farka bölünmesiyle elde edilir. Tekrar hatırlatmak gerekirse hasıla değişkeni yerine temsilci değişken olarak kişi başına tahakkuk eden vergi kullanılmıştır.

$$GE = \frac{\ln(KB\ GSYİH) - \ln(KB\ ENKGSYİH)}{\ln(KB\ ENBGSYİH) - \ln(KB\ ENKGSYİH)} \quad (3)$$

İGE: Elde edilen *SE*, *EE* ve *GE* değerleri İGE formülüyle tek bir endekse dönüştürülmektedir. Formüle göre üç alt endeksin geometrik ortalaması alınarak İGE elde edilmektedir⁵:

$$İGE = \sqrt[3]{SE * EE * GE} \quad (4)$$

Hesaplanan İGE değeri 0,550'den küçükse düşük, 0,550-0,699 arasında ise orta, 0,700-0,799 arasında ise yüksek, 0,800 ve yukarısında ise çok yüksek insani gelişmişlik olarak adlandırılır.

2.3.Bulgular

Eşitlik (4)'e göre 81 il için hesaplanan *SE*, *EE* ve *GE* ile *İGE* serileri ve bu endekslere göre illerin sıralaması Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1 İllere göre İGE ve alt endeksler

	EE	Sıra	SE	Sıra	GE	Sıra	İGE	Sıra
Ankara	0,942	2	0,741	13	0,780	3	0,817	1
İzmir	0,851	14	0,694	18	0,773	4	0,770	2
Kocaeli	0,838	16	0,486	52	1,000	1	0,741	3
İstanbul	0,746	37	0,660	22	0,817	2	0,738	4
Muğla	0,801	23	0,966	4	0,435	12	0,695	5
Trabzon	0,826	20	0,924	5	0,375	19	0,659	6
Yalova	0,840	15	0,778	10	0,422	14	0,651	7
Antalya	0,778	28	0,746	11	0,473	10	0,650	8
Rize	0,861	11	0,855	7	0,361	23	0,643	9
Mersin	0,738	39	0,580	33	0,572	6	0,626	10
Bolu	0,893	7	0,726	15	0,371	21	0,622	11
Denizli	0,785	25	0,673	20	0,418	15	0,604	12
Kırıkkale	0,867	10	0,481	54	0,524	8	0,603	13
Artvin	0,913	5	0,725	16	0,315	34	0,593	14
Zonguldak	0,769	29	0,521	47	0,510	9	0,589	15
Tekirdağ	0,806	22	0,423	66	0,576	5	0,581	16
Bursa	0,800	24	0,433	64	0,540	7	0,572	17
Eskişehir	0,948	1	0,456	59	0,428	13	0,570	18
Karabük	0,879	8	0,606	30	0,344	27	0,568	19
Edirne	0,851	13	0,532	44	0,377	18	0,555	20
Burdur	0,832	17	0,651	24	0,314	35	0,554	21

⁵ *SE* ve *GE* tek bir seriden oluştuğu için ilgili bir ilin endeks değerinin 1, bir ilin ise sıfır çıkmaktadır. Bu durumda geometrik ortalama hesaplanamamaktadır. Bu nedenle sıfır çıkan illere, bu illerin kendisine sıfıra en yakın değer olarak 0,001 atanmıştır. *EE* için enk-enb yaklaşımı kullanılmadığından bahsedilen düzeltmeye ihtiyaç duyulmamıştır.

Isparta	0,904	6	0,637	27	0,283	41	0,546	22
Kayseri	0,746	36	0,548	40	0,395	16	0,545	23
Aydın	0,763	31	0,648	25	0,320	33	0,541	24
Giresun	0,784	26	0,919	6	0,208	56	0,531	25
Hatay	0,597	57	0,540	43	0,462	11	0,530	26
Çanakkale	0,875	9	0,472	56	0,356	25	0,528	27
Samsun	0,711	44	0,576	35	0,358	24	0,527	28
Balıkesir	0,815	21	0,487	51	0,343	28	0,514	29
Düzce	0,727	40	0,541	42	0,342	29	0,512	30
Karaman	0,745	38	0,733	14	0,246	47	0,512	31
Tunceli	0,769	30	1,000	1	0,174	60	0,511	32
Kırşehir	0,826	19	0,609	29	0,265	42	0,511	33
Bilecik	0,921	3	0,468	58	0,305	37	0,508	34
Sakarya	0,757	32	0,429	65	0,389	17	0,502	35
Erzincan	0,752	33	0,742	12	0,226	53	0,501	36
Konya	0,646	53	0,567	39	0,335	32	0,497	37
Kırklareli	0,917	4	0,362	74	0,370	22	0,497	38
Manisa	0,719	43	0,484	53	0,350	26	0,496	39
Uşak	0,783	27	0,505	50	0,305	36	0,494	40
Malatya	0,747	35	0,651	23	0,241	49	0,490	41
Amasya	0,857	12	0,519	49	0,262	44	0,488	42
Kastamonu	0,711	45	0,525	45	0,303	38	0,484	43
Aksaray	0,515	64	0,639	26	0,339	31	0,482	44
Sinop	0,749	34	0,666	21	0,211	55	0,472	45
Ordu	0,567	59	0,854	8	0,215	54	0,470	46
Elazığ	0,665	50	0,598	31	0,257	45	0,468	47
Adana	0,684	48	0,380	72	0,372	20	0,459	48
Sivas	0,685	46	0,445	62	0,295	40	0,448	49
Çorum	0,645	54	0,571	37	0,228	52	0,438	50
Bartın	0,722	42	0,469	57	0,244	48	0,436	51
Kahramanmaraş	0,512	65	0,704	17	0,228	51	0,435	52
Kütahya	0,827	18	0,321	76	0,298	39	0,430	53
Osmaniye	0,679	49	0,594	32	0,194	57	0,428	54
Nevşehir	0,726	41	0,405	67	0,263	43	0,426	55
Çankırı	0,631	55	0,621	28	0,169	62	0,405	56
Niğde	0,648	52	0,575	36	0,172	61	0,400	57
Afyonkarahisar	0,648	51	0,383	70	0,250	46	0,396	58
Adıyaman	0,524	62	0,800	9	0,126	69	0,375	59
Gümüşhane	0,517	63	0,970	3	0,101	75	0,370	60
Gaziantep	0,488	66	0,301	77	0,340	30	0,368	61
Yozgat	0,544	61	0,519	48	0,174	59	0,366	62
Tokat	0,552	60	0,447	61	0,167	63	0,345	63
Bayburt	0,685	47	0,449	60	0,122	70	0,335	64
Batman	0,325	70	0,692	19	0,166	64	0,334	65
Mardin	0,229	73	0,991	2	0,162	65	0,332	66
Erzurum	0,449	67	0,347	75	0,231	50	0,330	67

İğdır	0,363	69	0,545	41	0,141	68	0,303	68
Diyarbakır	0,271	72	0,523	46	0,186	58	0,298	69
Kars	0,379	68	0,480	55	0,104	74	0,266	70
Siirt	0,227	74	0,570	38	0,105	73	0,239	71
Ardahan	0,583	58	0,252	78	0,084	77	0,232	72
Bingöl	0,313	71	0,400	69	0,082	78	0,217	73
Şırnak	0,083	80	0,578	34	0,141	67	0,189	74
Hakkari	0,181	76	0,370	73	0,098	76	0,187	75
Bitlis	0,213	75	0,402	68	0,072	79	0,183	76
Şanlıurfa	0,113	77	0,380	71	0,108	72	0,167	77
Van	0,111	78	0,057	80	0,161	66	0,101	78
Kilis	0,601	56	0,001	81	0,110	71	0,040	79
Ağrı	0,017	81	0,140	79	0,026	80	0,039	80
Muş	0,094	79	0,437	63	0,001	81	0,035	81
Türkiye	0,679	49	0,531	44	0,613	4-5	0,604	12

*Tablodaki değerler MEB, TÜİK ve Gelirler Genel Müdürlüğü'nün kaynaklarından yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 1'in en altında Türkiye için eğitim, sağlık, gelir ve insani gelişmişlik endeks değerleri ve sıralamaları verilmiştir. Türkiye geneli için İGE değeri 0,604 olup 12. sıradaki il olan Denizli ile aynı gelişmişlik seviyesindedir. Türkiye, eğitim endeksine göre Osmaniye, sağlık endeksine göre Edirne ile aynı seviyede, gelir endeksine göre ise İzmir-Tekirdağ illeri arasında yer almaktadır.

İllere göre İGE değerleri incelendiğinde Türkiye'nin batısının genel olarak orta düzeyde insani gelişmişlikte olduğu saptanmıştır. İllere göre insani gelişmişlik ve alt endeks değerlerinin dağılımını gösteren haritalar sırasıyla Ek 1'de verilmiştir.

İGE ve alt bileşenlerine göre ilk ve son 5 sırada yer alan iller Tablo 2'de ve Ek 2' de yer alan haritalarda sunulmuştur⁶:

Tablo 2. İGE ve alt bileşenlerine göre ilk ve son 5 il, 2013

Sıra	EE	SE	GE	İGE	Sıra	EE	SE	GE	İGE
1	Eskişehir	Tunceli	Kocaeli	Ankara	77	Şanlıurfa	Gaziantep	Ardahan	Şanlıurfa
2	Ankara	Mardin	İstanbul	İzmir	78	Van	Ardahan	Bingöl	Van
3	Bilecik	Gümüşhane	Ankara	Kocaeli	79	Muş	Ağrı	Bitlis	Kilis
4	Kırklareli	Muğla	İzmir	İstanbul	80	Şırnak	Van	Ağrı	Ağrı
5	Artvin	Trabzon	Tekirdağ	Muğla	81	Ağrı	Kilis	Muş	Muş

⁶ Türkiye'deki eğitimin performansına ilişkin diğer yöntemlerle yapılmış çalışmalara Güneş vd (2012) örnek olarak verilebilir.

3. SONUÇ

Bu çalışma, 81 ile göre *SE*, *EE*, *GE* ve bu endekslerden hesaplanan *İGE* verisini sunmaktadır. Bu çalışma, UNDP'nin 2010 yılında hesaplamada yaptığı düzenlemeden sonra Türkiye'de illere göre hesaplanan ilk çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Sonuçlara göre hiçbir il bütün endekslerde ilk sırayı alamamıştır. Örneğin eğitim endeksinde ilk sırada Eskişehir, sağlık endeksinde Tunceli, gelir endeksinde Kocaeli ve bu üç endeksin toplulaştırılmış hali olan insani gelişme endeksinde ise Ankara birinci sıradadır. Ayrıca eğitim endeksinde illerin 49 tanesi, sağlık endeksinde 44 tanesi, gelir endeksinde ise sadece 4 tanesi Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. İnsani gelişme endeksinde ise 12 tanesi Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

Önemli sonuçlardan birisi de bütün endekslerin kendi aralarındaki korelasyonun düşüklüğü Türkiye'de illerin büyük bir çoğunluğunun bütüncül refah olgusuna sahip olmadığını gösteriyor olabilir.

Bu çalışmanın kısıtlarından birisi beklenen okullaşma yılının hesaplanmasında iller arası göç ve okul terklerinin dikkate alınmamasıdır (Yeşilyurt vd., 2016). Ancak mevcut koşullarda bu bilgilere ulaşmak mümkün olmadığı için bu bilgiler kapsam dışı bırakılmıştır. Bir diğer kısıt ise direkt olarak hasıla değişkeni yerine temsilci (proxy) değişken kullanılmış olmasıdır. Ancak hasıla yerine kullanılan vergiler ile hasıla arasında yüksek korelasyon belirlendiğinden çalışma sonuçları açısından önemli bir sorun yaratmayacağı düşünülmektedir.

Bundan sonraki çalışmalarda tek yıl için hesaplanan endeksin çok yıla dayalı olarak hesaplanması ve bu endekslerin belirleyicilerinin analizinin çok yararlı katkı içereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Barro, R. J., and Lee, J.-W. (2010). A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950-2010, **Journal of Development Economics**, 104: 184-198.
- Demir, S. (2006). **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, Ankara.
- Demir Şeker, S. (2011). **Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi**,
http://sgb.aile.gov.tr/data/5434f337369dc31d48e42dc8/turkiyenin_insani_gelisme_endeksi.pdf
- Güneş, S., Görmüş, Ş., Yeşilyurt, F. ve Tuzcu, G. (2012), "ÖSYS Başarısını Etkileyen Faktörlerin Analizi", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11: 1308-2922
- Gürses, D. (2009). "İnsani Gelişme ve Türkiye", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(21): 339–350.
- Lee, J.-W., and Barro, R. J. (1997). **Schooling Quality in a Cross Section of Countries** *Economica*, 2001, 68/271: 465-488
- Özpinar, E., & Koyuncu, E. (2016). "Türkiye'de İnsani Gelişmişlik İller Arasında Nasıl Farklılaşıyor? 81 İl İçin İnsani Gelişmişlik Endeksi",
<http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4074>
- TÜİK. (2016). Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18618>
- Ünal, Ç. (2008). "İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Türkiye'nin Bölgesel Farklılıkları", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 6 (2), 89–113.
- UNDP. (1990). "Human Development Report 1990",
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>
- UNDP. (2001). "2001 Ulusal İnsani Gelişme Raporu: Türkiye'nin İnsani Gelişme Performansının Ölçülmesi",
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/nhdr-2001.html>
- UNDP. (2004). "Ulusal İnsani Gelişme Raporu 2004",
http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/national_HDR_2004.html
- UNESCO. (2013). "UIS Methodology for Estimation of Mean Years of Schooling", (December), 1–18. Retrieved from <http://www.uis.unesco.org>
- Yeşilyurt, M. E., Karadeniz, O., Gülel, F. E., Çağlar, A., & Kangallı Uyar, S. G. (2016). "Türkiye'de İllere Göre Ortalama ve Beklenen Okullaşma Yılı", **Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi**, 3(1), 1–7.